

”Uppgifter om en knivattack”

Allmänhetens förståelse av journalistiska osäkerhetsmarkörer under ett terrorattentat

Jacob Sohlberg, Bengt Johansson
och Peter Esaiasson*

Under kriser tvingas journalisterna att väga av mellan att vara snabba och att vara korrekta. Å ena sidan behöver allmänheten omedelbar information om vad som har hänt (Sellnow & Seeger, 2013). Å andra sidan tar det tid att kontrollera sanningshalten i alla uppgifter som når redaktionen (Kovach & Rosenstiel, 2014; se även Odéns och Östlunds kapitel i denna bok). Det rör sig om ett genuint dilemma: snabb publicering ökar risken att informationen är felaktig, långsam publicering ökar risken att allmänheten undanhålls relevant information (Boin m fl., 2016).

Ett sätt för journalistiken att hantera dilemmat är att publicera osäker information med särskilda osäkerhetsmarkörer. En osäkerhetsmarkör är ett uttryck som signalerar att informationen inte är verifierad. Typiska uttryck i sammanhanget är ”uppgifter om” och ”uppges ha”. Sådana markörer tillåter journalisterna att

---

* Jacob Sohlberg är fil dr i statsvetenskap, Bengt Johansson professor i journalistik och masskommunikation och Peter Esaiasson är professor i statsvetenskap, samtliga vid Göteborgs universitet.

snabbt gå ut med information som bedöms vara relevant men som man ännu inte vet är korrekt. Ett typexempel i samband med en skogsbrand kan vara att ”det finns uppgifter om att elden är på väg att spridas över länsväg 781 strax norr om Sågtäkten”. Ett oskyldigare exempel från sportjournalistiken är att ”den norske mittfältaren Fredrik Haugen uppges inom kort skriva på för IFK Göteborg”.

Information med osäkerhetsmarkörer lämnar mer tolkningsansvar än annars till allmänheten. Journalisterna har gjort klart att man visserligen bedömer uppgiften som relevant och förhållandevis trovärdig (helt osannolika uppgifter publiceras inte) men att man inte går i god för att den är korrekt. Det är därmed den enskilde nyhetskonsumentens ansvar att avgöra om informationen skall beaktas. Skall man som boende i närheten av Sågtäkten agera? Och skall man som supporter till IFK Göteborg glädjas över ett tillskott till spelartruppen?

En förutsättning för att systemet med osäkerhetsmarkörer skall fungera är att allmänheten uppfattar journalistikens signaler. Om människor förstår markörerna på fel sätt – för att de feltolkas eller för att de inte ens registreras – får det konsekvenser på både lång och kort sikt. På kort sikt kommer människor att bilda sig uppfattningar på felaktig grund, i extremfallet med konsekvenser för vilka risker den enskilde utsätter sig för. På lång sikt, om information som uppfattats som korrekt visar sig vara inkorrekt, riskerar förtroendet för medierna att undergrävas.

Frågan om allmänhetens förståelse av osäkerhets-

markörer är särskilt viktig i samband med kriser. Även om människor uppfattar markörerna under lugnare omständigheter är det inte säkert att förståelsen är lika utvecklad när den behövs som mest, under stressen av dramatiska händelser. Förmågan att uppfatta osäkerhetsmarkörer kan därmed ses som en del av människors kriskommunikationskompetens (se inledningskapitlet). På motsvarande sätt är det viktigt för journalistiken att få kunskap om hur allmänheten uppfattar de journalistiska stilgrepp som används för att markera att nyheten är osäker.

Det finns därför behov av systematiska studier på området. Faktum är att vi inte hittat någon enda undersökning som prövar människors förståelse av journalistiska osäkerhetsmarkörer, varken under normala omständigheter eller i samband med kriser. För att börja åtgärda kunskapsbristen skall vi i detta kapitel analysera problematiken i samband med den särskilda typen av kriser som förknippas med terrorattacker (Hess & Kalb, 2003).

Undersökningen har gjorts med experimentell metod. Vi har genomfört ett webbaserat surveyexperiment där deltagarna får läsa en dramatisk påhittad nyhet om en knivattack som innehåller, eller inte innehåller, journalistiska osäkerhetsmarkörer och som föregås, eller inte föregås, av ett terrorattentat med en exploderande lastbil. Situationen liknar i sitt upplägg terrorattacken i Stockholm den 7 april 2017 och de därpå följande ryktena om skottlossningar (se Odéns kapitel i denna bok). Genom att slumpen styr vilken version av nyheten deltagarna får ta del av (ran-

domiserad tilldelning av behandling) kan vi vara rimligt säkra på att det är just nyhetens utformning som förklarar eventuella gruppskillnader mellan dem som läst olika versioner av nyheten.

Studiens relevans är beroende av att undersökningen återspeglar verkliga förhållanden. Experimentet inleds med att deltagarna i den webbaserade enkäten får veta att de skall få läsa en nyhet och vi ber dem föreställa sig hur de skulle reagera om situationen inträffade på riktigt. Tillvägagångssättet kallas i litteraturen för vinjettexperiment. Trots att situationen kan verka konstlad har valideringsstudier funnit att vinjettexperiment får jämförbara effekter med riktiga händelser (Hainmueller, Hangartner, & Yamamoto, 2015). Som kommer att framgå är också nyhetsartiklarna realistiskt utformade.

Deltagarna i experimentet ingår i Medborgarpanelen vid LORE/SOM-institutet, Göteborgs universitet. Ur Medborgarpanelen har vi dragit ett urval på 3 247 respondenter varav till slut 2 382 deltog i studien (svarsfrekvens 74 procent). Urvalet är stratifierat på kön, ålder och utbildning så att dessa egenskaper matchar sammansättningen i befolkningen som helhet. Undersökningen genomfördes i december 2017–januari 2018.

Två hypoteser

Analyserna utgår från två hypoteser. Den första och mest grundläggande kallar vi *osäkerhetsmarkörhypotesen*. I likhet med den journalistiska praktiken

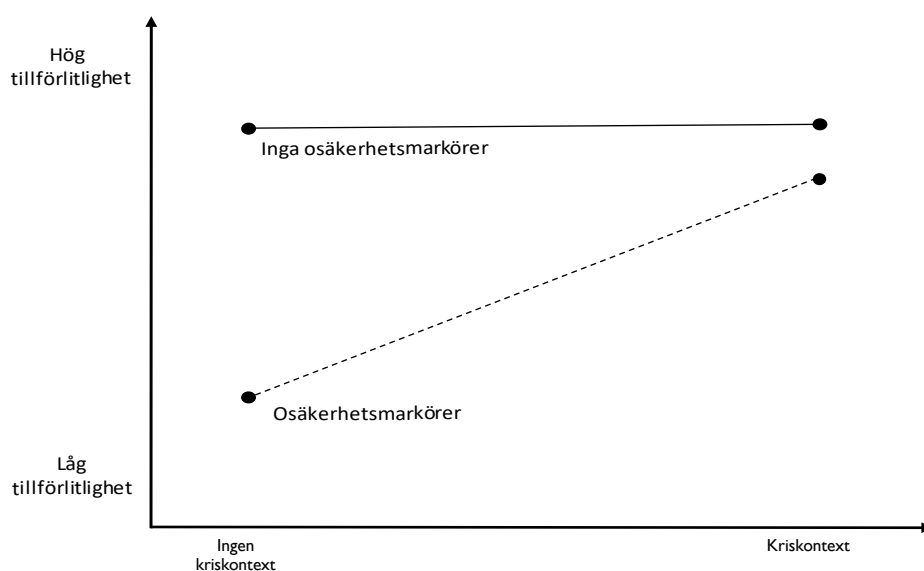
tror vi att allmänheten under normala omständigheter uppfattar journalistiska osäkerhetsmarkörer på förväntat sätt. I detta sammanhang innebär det att information om en dramatisk nyhet som förses med en osäkerhetsmarkör betraktas som mindre tillförlitlig än information om samma nyhet som rapporteras utan osäkerhetsmarkörer.

Vi skiljer vidare mellan två typer av osäkerhetsmarkörer. Den ena markören betonar att det finns ”uppgifter” om att händelsen inträffat. Tillsammans med snarlika uttryck som ”uppges ha” är det den förmodligen vanligaste formen av osäkerhetsmarkör i dagens nyhetsjournalistik. Den andra markören sänder en starkare signal om osäkerhet genom att betona att uppgifterna om händelsen är ”obekräftade”. Den typen av tydlig markering var förmodligen vanligare för några decennier sedan men förekommer fortfarande. Vi förväntar oss att båda typerna av osäkerhetsmarkörer uppfattas av allmänheten men att den senare gör tydligast avtryck.

Den andra hypotesen kallar vi *kriskontext-hypotesen*. Den handlar om allmänhetens förmåga att uppfatta osäkerhetsmarkörer under akuta krisskeden när andra dramatiska händelser redan inträffat. En krissituation kännetecknas av hög generell osäkerhet, av ett stort behov av information och av stark stress (Odén m fl., 2016; Sellnow & Seeger, 2013). Vi tror att människor som befinner sig i sådana situationer har sämre förmåga än annars att uppfatta nyanser i mediernas innehåll. Med andra ord tror vi att människor är sämre på att uppfatta journalistiska osäkerhetsmarkörer under kriser jämfört med andra situationer.

För att pröva kriskontext-hypotesen skiljer vi mellan tre situationer av mer eller mindre stark kriskaraktär. I den normala situationen inträffar den dramatiska nyheten utan föregående händelse. I krissituationen inträffar den dramatiska nyheten i ett andra skede efter en annan dramatisk händelse (i det här fallet en lastbilsbomb med flera döda). I den starkt hotande krissituationen inträffar den dramatiska nyheten efter en dramatisk händelse som är ännu mer hotande (bombattentat har förövats av återvändande IS-soldater).

Figur 1. Modell över förväntade skillnader beroende på osäkerhetsmarkörer och kontext.

Figur 1 sammanfattar hypoteserna. Till vänster ser vi det förväntade utfallet i en normal nyhetssituation ("Ingen kriskontext"). Vi tror att publiken i denna situation uppfattar de journalistiska signalerna och alltså betraktar nyheterna som försetts med osäkerhetsmarkörer som mindre tillförlitliga än de nyheter

som inte har osäkerhetsmarkörer. Till höger ser vi det förväntade utfallet under en pågående kris, exempelvis när som i Stockholmsfallet ett attentat redan inträffat ("Kriskontext"). Här tror vi att publiken tappar förmågan att uppfatta osäkerhetssignalerna och att man alltså inte längre gör någon skillnad mellan nyheter som försetts med osäkerhetsmarkörer och de som inte har någon osäkerhetsmarkör. Vi förväntar oss också att nyheterna med osäkerhetsmarkörer kommer att betraktas som mer tillförlitliga än i en normal situation ("Ingen kriskontext").

Experimentell osäkerhet och kris

För att pröva osäkerhetsmarkör-hypotesen och kriskontext-hypotesen har vi konstruerat vinjetter som dels varierar förekomsten av osäkerhetsmarkörer i den journalistiska rapporteringen av en dramatisk händelse, dels den kontext i vilken deltagarna tar del av rapporteringen. Vi undersöker samtliga nio kombinationer av två variabler med vardera tre värden: en grupp deltagare har läst den dramatiska nyheten utan osäkerhetsmarkör i en icke-krissituation; en annan grupp har läst samma nyhet i en krissituation; en ytterligare grupp har läst nyheten i en starkt hotande krissituation och så vidare. Tekniskt uttryckt har vi använt en 3 (ingen osäkerhetsmarkör, osäkerhetsmarkör och stark osäkerhetsmarkör) x 3 (ingen krissituation, krissituation och starkt hotande krissituation) fullfaktoriell design. Frågorna om informationens tillförlitlighet – det utfall

vi undersöker – ställdes omedelbart efter att deltagarna läst rapporteringen om den dramatiska nyheten.

Gången av experimentet var som följer. Samtliga nio grupper fick inledningsvis läsa en kort introduktion på sin skärm: ”Nästa del handlar om nyheter. Lev dig in i att de hände på riktigt!” Därefter fick deltagarna olika information beroende på vilken experimentgrupp de placerats i. De tre grupper som tog ställning till informationens tillförlitlighet i en normal situation fick direkt läsa den dramatiska nyheten och därefter besvara en serie frågor (om informationens tillförlitlighet, men också om sina känslomässiga reaktioner på nyheten och om vad de mindes av nyheten). De sex grupper som tog ställning till informationens tillförlitlighet i en krisituation fick gå igenom samma procedur men först efter att ha fått läsa en annan dramatisk nyhet.

Genom att koppla samman två nyheter liknar experimentet händelserna i Stockholm den 7 april, då lastbilsattacken snabbt blev bekräftad men där uppgifterna om efterföljande skottlossningar på olika platser i Stockholm omgärdades av mer osäkerhet. Med hjälp av vår experimentella design kan vi utreda den kontrafaktiska situationen där osäkra uppgifter kring en andra attack spreds utan att ha föregåtts av en större terroristattack. Vi kan därmed belysa frågan om hur allmänheten hade reagerat om mediernas rapportering om skottlossning vid Fridhemsplan inte hade föregåtts av terrorattacken på Drottninggatan.

Vinjetter med och utan osäkerhetsmarkörer

Den fiktiva dramatiska nyheten där vi varierar förekomsten av osäkerhetsmarkörer – där vi alltså prövar

om allmänheten uppfattar journalisternas osäkerhetsmarkörer – handlar om en knivattack vid Riksbron i anslutning till Riksdagshuset i Stockholm. Vinjetten har formen av en nyhetsflash med rubrik, en kort brödtext och en karta över platsen för dådet. Vinjetten har utformats i samråd med journalister för att återspegla den inledande rapporteringen i en digital utgåva av ett etablerat nyhetsmedium. Utformningen liknar en kvällstidning, men vi har undvikit att ange namnet på mediet.

I vinjettversionen utan osäkerhetsmarkör konstaterar rubriken att det skett en knivattack vid Riksdagshuset (se bild 1). I brödtexten beskrivs att två män attackerat människor på Riksbron och att flera människor är skadade. I vinjetten finns inga signaler om att informationen är osäker.

Den andra vinjettversionen är exakt likadant utformad, förutom tre inlagda osäkerhetsmarkörer (bild 2a). I rubriken står det ”Uppgifter om knivattack” och i den korta brödtexten ”uppges” två män ha genomfört attacken och flera personer ”sägs” vara skadade. Genom dessa förändringar signalerar vi att informationen inte är bekräftad, utan att den kan vara behäftad med felaktigheter. Som nämnts är denna typ av osäkerhetsmarkörer vanligast i dagens nyhetsjournalistik.

Den tredje versionen av vinjetten skiljer sig från den förra genom att osäkerhetsmarkörerna är starkare (bild 2b). I rubriken sägs att det handlar om ”obekräftade uppgifter om en knivattack”. Att uppgifterna är obekräftade upprepas i brödtextens beskrivning av gärningen och dessutom ”kan” människor vara skadade (i stället för att de ”ska” vara skadade).

Bild 1. Nyhet om knivattack utan osäkerhetsmarkörer.

Bild 2. Nyhet om knivattack med osäkerhetsmarkörer (2a) och starka osäkerhetsmarkörer (2b).

Vinjetter för att skapa krissituationer

Vårt sätt att pröva om människor reagerar annorlunda på osäkerhetsmarkörerna när de befinner sig i en kris-situation än vad de gör i en normal situation utgår från en annan (påhittad) terrorhändelse – en lastbil som exploderat vid Stockholms centralstation. Avsikten är att deltagarna som först läser om lastbilsexplosionen skall uppfatta att de befinner sig i en mer krisorienterad kontext än deltagarna som enbart läser om knivattacken.

Även vinjetterna som beskriver lastbilsexplosionen är uppbyggda som nyhetsflashar med rubrik och en kort brödtext. Istället för en karta över var händelsen inträffade finns en bild som understryker allvaret i situationen. Eftersom vi vill att deltagarna skall uppfatta informationen som tillförlitlig saknas osäkerhetsmarkörer. Rubriken berättar att en lastbil exploderat vid Stockholms central och att många är skadade. Brödtexten upprepar att många är skadade och dessutom tillkommer informationen att polis och ambulanspersonal har bekräftat att flera dödats, att polisen utreder händelsen som en terrorattack och att förövarna är på fri fot.

För att därutöver variera graden av hotfullhet i kris-situationen använder vi information om gärningsmännens identitet. I vinjetten som vi vill skall uppfattas som något mindre hotfull finns ingen information om vilka som genomfört attentatet (bild 3). I vinjetten

som vi vill skall uppfattas som mer hotfull informeras om att säkerhetspolisen identifierat de misstänkta förövarna som återvändande IS-krigare (bild 4).

Bild 3. Nyhet om lastbilsexplosion utan utpekade förövare.

Många skadade vid explosion utanför Stockholms centralstation

En lastbil har exploderat vid ingången till Stockholms centralstation. Explosionen inträffade vid åttatiden på onsdagsmorgonen.

Enligt polis och ambulanspersonal har flera personer bekräftats döda och många personer är allvarligt skadade. Räddningsarbetet pågår fortfarande.

Polisen utreder händelsen som en terrorattack.

Förövarna är fortfarande på fri fot.

Bild 4. Nyhet om lastbilsexplosion med utpekade förövare.

EXTRA

Många skadade vid explosion utanför Stockholms centralstation

En lastbil har exploderat vid ingången till Stockholms centralstation. Explosionen inträffade vid åttatiden på onsdagsmorgonen.

Enligt polis och ambulanspersonal har flera personer bekräftats döda och många personer är allvarligt skadade. Räddningsarbetet pågår fortfarande.

Säkerhetspolisen har identifierat de misstänkta till dådet som återvändande IS-krigare.

Polisen utreder händelsen som en terrorattack.

Förövarna är fortfarande på fri fot.

Prövningen av kriskontext-hypotesen är beroende av att deltagarna reagerar på förväntat sätt på vinjett-erna. Det är svårt att hitta direkta mått på om deltagarna uppfattar sig vara i en krisartad situation efter att ha läst nyheten om den exploderande lastbilen. Istället har vi letat efter indirekta indikatorer kopplade

till förmågan att minnas detaljer från den efterföljande nyheten om knivattacken. Vi bygger här på antagandet att människor som befinner sig en stressande krissituation är sämre på att uppfatta detaljer (Huddy, Feldman, Taber, & Lahav, 2005; Lerner & Tiedens, 2006). Resultaten stödjer att vinjetterna fungerat på önskat sätt: deltagarna som först såg nyheten om den exploderande lastbilen mindes färre detaljer om knivattacken än deltagarna som enbart såg nyheten om knivattacken. Exempelvis var det färre som svarade rätt på frågor om exakt var knivattacken ägde rum och om rubriken på nyheten.

Hur vi mäter tillförlitlighet

Till sist, innan det är dags att studera resultaten, behöver vi berätta hur vi mäter utfallet av experimentet, det vill säga hur deltagarna uppfattar tillförlitligheten i nyheten om knivattacken. Vi ställde två frågor omedelbart efter exponeringen för knivvinjetten: ”Om du nu tänker på nyheten om knivattacken, hur tillförlitlig upplever du nyheten om knivattacken?” och ”Efter att ha läst nyheten om knivattacken, hur säker skulle du vara på att knivattacken har inträffat?”. Båda frågorna hade fem svarsalternativ (från ”1 inte alls tillförlitlig/säker” till ”5 mycket tillförlitlig/säker”). Mellanalternativen är enbart angivna med siffor.

Då den empiriska analysen visar att frågorna hänger ihop (korrelationen mellan dem är 0,74 och Cronbach's Alpha är 0,85) har vi summerat svaren till ett gemensamt tillförlitlighetsindex. För att underlätta tolkningen har indexet kodats om så att det varierar mellan 0 och 1, där högre värden innebär högre tillför-

litlighet. De deltagare som tycker att nyheten om knivattacken inte alls är tillförlitlig och som inte alls skulle vara säkra på att den inträffat har alltså värdet ”0” på tillförlitlighetsindexet medan de som tycker att nyheten är mycket tillförlitlig och som skulle vara mycket säkra på att den inträffat har värdet ”1”.

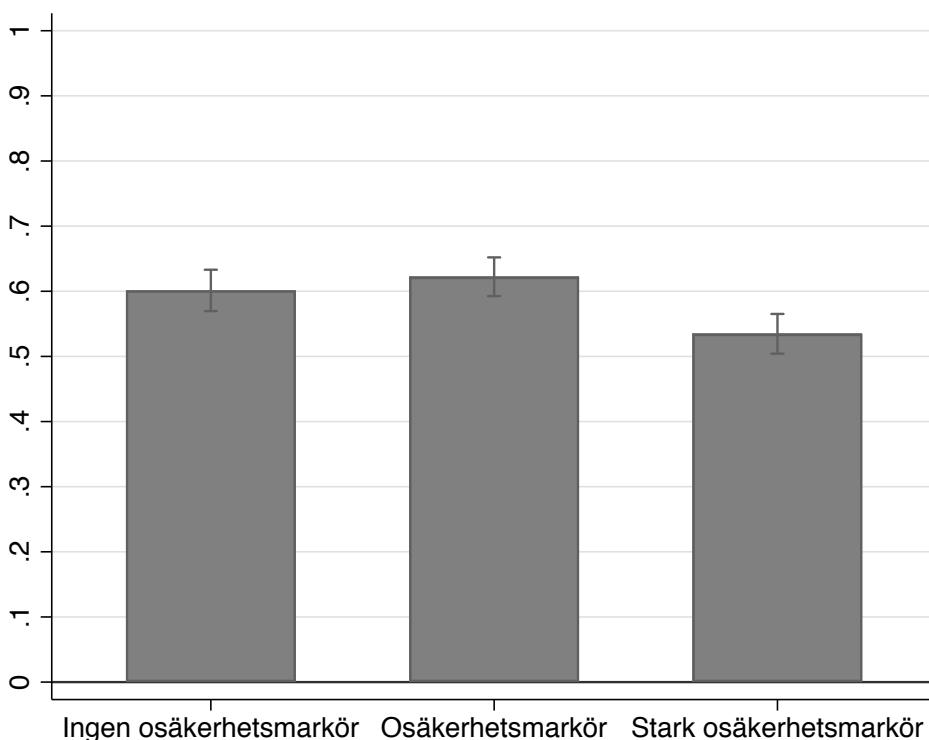
För att pröva att frågan fungerar på önskvärt sätt har vi beräknat det genomsnittliga indexvärdet bland grupper som anger att de har högt respektive lågt förtroende för nyhetsmedierna i allmänhet (frågan om förtroende ställdes tidigare i enkäten, före vårt experiment). Som förväntat har höglitarna satt högre poäng på nyheternas tillförlitlighet än låglitarna (bland de tre experimentgrupper som bara läste om knivattacken skiljer det 0.16 enheter vilket motsvarar 16 procentenheters högre indexvärde). Skillnaden illustrerar att människor värderar tillförlitligheten i mediernas olika beroende på sin allmänna inställning till massmedierna och att, be- tryggande nog, denna skillnad återspeglas i vår under- sökning. Eftersom den slumpmässiga tilldelningen gör att höglitarna och låglitarna är jämnt fördelade mellan experimentgrupperna behöver vi inte ta hänsyn till del- tagarnas medieförtroende i de fortsatta analyserna.

Förståelsen av osäkerhetsmarkörer när det inte är kris

Osäkerhetsmarkör-hypotesen utgår från att människor uppfattar journalistiska signaler om osäkerhet när nyhetsläget inte präglas av kris. Hypotesen får stöd om nyheten om knivattacken tillskrivs lägre tillförlitlighet i grupperna som läst vinjetter försedda med osäkerhets-

markörer. Eftersom hypotesen handlar om reaktionerna i icke-krissituationer studerar vi tills vidare enbart grupperna som fick en vinjett om knivmordet utan att läsa om lastbilsattentatet vid Stockholms central.

Figur 2. Tillförlitlighetsbedömningar och osäkerhetsmarkörer under normala förutsättningar (medelvärde).

Kommentar: Staplarna i figuren visar hur tillförlitlig deltagarna bedömde nyheten om knivattacken beroende på experimentgrupp (ingen osäkerhetsmarkör, osäkerhetsmarkör och stark osäkerhetsmarkör). Utfallsvariabeln går från 0 till 1 där högre värden anger högre grad av tillförlitlighet. Resultaten redovisas även i tabellformat i appendix (kolumn 1).

Källa: Medborgarpanelen 2017.

Resultaten i figur 2 ger visst stöd åt osäkerhetsmarkör-hypotesen. Deltagarna som fick veta att uppgifterna var ”obekräftade” – den starkaste osäkerhetsmarkören – värderade nyheten som mindre tillförlitlig än

vad deltagarna som inte fick se någon osäkerhetsmarkör gjorde (skillnaden är statistiskt signifikant, $p < ,05$). Men det skall samtidigt sägas att skillnaden inte är stor i absolut mening, 7 enheter (0,53 jämfört med 0,60).

Ännu viktigare för värderingen av osäkerhetsmarkör-hypotesen är att det inte finns någon skillnad i bedömningen mellan gruppen som sett nyheten utan osäkerhetsmarkörer och gruppen som fått läsa den svagare osäkerhetsmarkören som talar om ”uppgifter” om en knivattack. Det finns alltså inget stöd för vår förmodan att båda typerna av osäkerhetsmarkörer uppfattas av deltagarna.

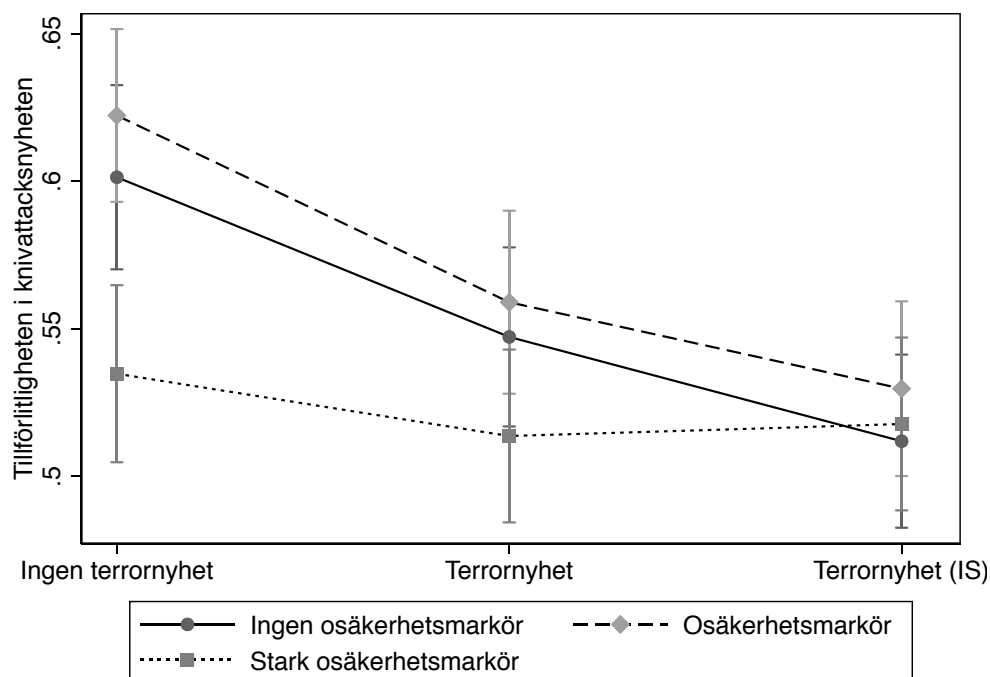
Med tanke på att svaga osäkerhetsmarkörer som ”uppgifter” och ”uppges” är vanliga i nyhetsjournalistik är resultatet besvärande för dagens journalistiska praxis. Vårt experiment ger inget stöd för att allmänheten fäster någon vikt vid den typen av markörer. För att uppnå den önskade effekten att medborgarna förhåller sig extra kritiska till informationen tycks det krävas starka journalistiska signaler.

Ytterligare belegg för att osäkerhetsmarkörernas begränsade effektivitet får vi genom att studera nivåerna på tillförlitlighetsindexet. Det faktum att samtliga tre versioner av nyheten om knivattacken ligger på eller över mittpunkten indikerar att publiken utgår från att journalisterna själva tror att informationen är korrekt även när den förses med osäkerhetsmarkörer. Utrymmet för att överlåta stor tolkningsmakt till publiken förefaller vara begränsat.

Förståelsen av osäkerhetsmarkörer i en krissituation

Den andra hypotesen, *kriskontext-hypotesen*, handlar om att allmänhetens förmåga att uppfatta osäkerhetsmarkörer i nyhetsrapporteringen minskar i krissituationer. Hypotesen får stöd om skillnaden i osäkerhetsmarkörerna har svagare inverkan på tillförlitlighetsbedömningarna i grupperna som först läste om lastbilsattentatet vid Stockholms centralstation än bland grupperna som enbart tog del av nyheten om en knivattack.

Figur 3. Tillförlitlighetsbedömningar och osäkerhetsmarkörer i kriskontexter (regressionsanalys).

Kommentar: Figuren visar hur tillförlitlig deltagarna bedömde nyheten om knivattacken beroende på experimentgrupp (ingen osäkerhetsmarkör, osäkerhetsmarkör, och stark osäkerhetsmarkör) och om de först läst en nyhet om en stor terrorattack (ingen terrornyhet, terrornyhet, terrornyhet (IS)). Utfallsvariabeln går från 0 till 1 där högre värden anger högre grad av tillförlitlighet. Resultaten redovisas även i appendix i tabellformat (kolumn 2).
Källa: Medborgarpanelen 2017.

Figur 3 illustrerar stödet för hypotesen. Det finns ingen skillnad mellan grupperna bland de som befinner sig i den mest hotfulla kriskontexten, där återvändande IS-krigare identifieras som ansvariga för dådet. Skillnaderna är inte heller statistiskt signifikanta i den mindre hotfulla kriskontexten (inga uppgifter om förövarnas identitet).

Men även om kriskontext-hypotesen stämmer, dvs att människor inte gör skillnad mellan ”säkra” och ”osäkra” nyheter i en krissituation, går inte förändringen helt i den förväntade riktningen. Vi trodde att de som fått den ”säkra” nyheten skulle göra samma bedömning, oberoende om knivattacksnyheten sattes i en terrorkontext eller inte. De mer osäkra nyheterna skulle istället bedömas som mer tillförlitliga under en kris. Argumentet var att människor tappar förmågan att se nyanser i rapporteringen och därför ”litar på allt” oavsett vad journalisten signalerar. Men istället ser vi att riktningen går mot att fler inte litar lika mycket på nyheten, oavsett signalstyrkan i osäkerhet. De som sett nyheten om knivattacken utan osäkerhetsmarkörer blir mer kritiska till nyhetens tillförlitlighet om de sett nyheten om terrorattentatet vid centralstationen direkt före. Samma tendens finns hos dem som exponeras för osäkerhetsmarkörer så som de ofta används i dagens journalistik. De som fått läsa nyheten med starka osäkerhetsmarkörer är dock lika kritiska som experimentdeltagare vilka inte först sett nyheten om bombattentatet vid centralstationen.

Slutsatsen blir därmed att kriskontext-hypotesen får stöd, människor uppfattar inte skillnader i signaler i en kriskontext, men det innebär inte att de tror

på alla nyheter. Istället blir alla mer misstänksamma. Att man redan tagit del av en terrorattack gör inte att källkritiken stängs av och allt som rapporteras bedöms som sant. Istället verkar det som att medborgarnas källkritik blir mer accentuerad. Det handlar med andra ord inte om att människor inte uppfattar signaleffekter i informationen, bortser från osäkerhetsmarkörer och ”tror på allt”. Istället blir alla mer misstroende mot sanningshalten i nyheterna, oavsett om journalisterna lägger in osäkerhetsmarkörer eller inte. Terrorkontexten gör därmed snarare att man blir ”misstänksam mot allt”.

Slutet för osäkerhetsmarkörerna?

I den journalistiska standardrepertoaren ingår osäkerhetsmarkörer för att hantera kraven på snabbhet och tillförlitlighet. Detta är inte bara något som gäller krisjournalistik, men det blir särskilt akut när ett attentat, olycka eller kanske en naturkatastrof ägt rum. Informationsbehovet är stort, men det kan ofta vara svårt att snabbt kunna verifiera vad som hänt. I en mediavärld som präglas av direktrapportering och knivskarp konkurrens om mediepubliken finns det en uppenbar risk att nyheter rapporteras utan att källkritiskt granskas i tillräcklig utsträckning.

I detta experiment testade vi om människor förstår osäkerhetsmarkörer i nyheter. Fungerar det journalistiska stildraget att indikera nyhetens eventuellt bristande tillförlitlighet genom ordval så som ”uppgifter” eller ”uppges ha”?

Våra resultat visar att det är tveksamt att överlåta åt

mediepubliken att tolka nyheters tillförlitlighet själva. Människor verkar ha ganska svårt att uppfatta osäkerhetsmarkörer. Bara om journalisterna tar i ordentligt och uttryckligen skriver att uppgifterna är obekräftade går det fram. Men under en kris verkar inte detta fungera heller. I krissituationer indikerar resultaten av vårt experiment att människor inte gör någon skillnad på nyheters tillförlitlighet, oavsett om journalisterna på olika sätt indikerar uppgifternas osäkerhet eller inte. Istället blir de mer misstänksamma mot alla nyheter.

Slutsatserna är med andra ord en viss besvikelse för journalistisk praxis. Deltagarna i vårt experiment har svårt att göra åtskillnad mellan olika signaler som journalister försöker lyfta fram med ordval. Rådet till journalisterna skulle med andra ord vara att bli ännu tydligare. Då kan det kanske fungera. Men under kriser blir människor mindre benägna att uppfatta detaljer i nyheter och osäkerhetsmarkörer fungerar ännu sämre. Människor blir mer skeptiska till all information under kriser, då de tycks skärpa sitt källkritiska sinne. Då spelar det ingen roll i sammanhanget om journalisterna indikerar att uppgifterna som sprids är osäkra.

Frågan är också om vi i detta experiment möjligen ser en inlärningseffekt av terrorattacken i Stockholm. De felaktiga uppgifterna om skottlossningar var spridda och har debatterats flitigt sedan dess (se Odéns kapitel i denna bok). Med andra ord kan kanske bedömningarna av bristande tillförlitlighet i en kriskontext bero på att människor lärt sig att medieuppgifter under kriser ska tas med en nypa salt, oavsett om medierna omgärdar dem med osäkerhetsmarkörer eller inte.

Man ska givetvis inte dra långtgående slutsatser av ett enskilt experiment. Vi behöver upprepa och variera fler saker för att säkerställa hur osäkerhetsmarkörer faktiskt fungerar. Men helt klart visar experimentet en lovande framtid för journalistikforskningens relevans för praktisk journalistik. För visst vill väl journalister veta att deras sätt att rapportera faktiskt fungerar?

Referenser

- Boin, Arjen, 't Hart, Paul, Stern, Eric, & Sundelius, Bengt (2016). *The Politics of Crisis Management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hainmueller, Jens, Hangartner, Dominik, & Yamamoto, Teppei (2015). Validating vignette and conjoint survey experiments against real-world behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(8), 2395.
- Hess, Stephen, & Kalb, Marwin (2003). *The media and the war on terrorism*. Washington, DC: Brookings Institute Press.
- Huddy, Leonie, Feldman, Stanley, Taber, Charles, & Lahav, Gallya (2005). Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies. *American Journal of Political Science*, 49(3), 593–608. doi:10.1111/j.1540-5907.2005.00144.x
- Kovach, Bill, & Rosenstiel, Tom (2014). *The Elements of Journalism. What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. 3 uppl. New York: Crown Publishers.

- Lerner, Jennifer S., & Tiedens, Larissa Z. (2006). Portrait of the angry decision maker: How appraisal tendencies shape anger's influence on cognition. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(2), 115–137.
- Odén, Tomas, Djerf-Pierre, Monika, Ghersetti, Marina & Johansson, Bengt (2016). *Kriskommunikation 2.0. Allmänhet, medier och medborgare i det digitala medielandskapet*. Stockholm: Myndigheten för samhällskydd och beredskap.
- The Laboratory of Opinion Research. (2018). About the Citizen Panel. Retrieved from <http://lore.gu.se/surveys/citizen/aboutcp>.
- Sellnow, Timothy W., & Seeger, Matthew W. (2013). *Theorizing crisis communication*. Chichester, England: John Wiley.

Appendix

Tabell A1. Effekt av experimentet på bedömningar av knivattacksnyhetens tillförlitlighet.

	(1)	(2)
Osäkerhetsmarkör	0.021 (0.022)	0.021 (0.022)
Stark osäkerhetsmarkör	-0.067** (0.022)	-0.067** (0.022)
Kriskontext (terrornyhet)		-0.054* (0.022)
Hotfull kriskontext (IS utpekade)		-0.090** (0.022)
Kriskontext × Osäkerhetsmarkör		-0.009 (0.031)
Kriskontext × Stark osäkerhetsmarkör		0.033 (0.031)
Hotfull kriskontext × Osäkerhetsmarkör		-0.003 (0.030)
Hotfull kriskontext × Stark osäkerhetsmarkör		0.072* (0.031)
Konstant	0.601** (0.016)	0.601** (0.016)
R ²	0.02	0.02
N	782	2,382

Kommentar: Resultaten i tabellen visar koefficienter som estimerats med minsta-kvadrat-metoden. Standardfel anges inom parenteser. Experimentet har två faktorer med tre grupper vardera: 3 (terrornyhet: inte terrornyhet, terrornyhet, terrornyhet (IS)) × 3 (osäkerhetsnivå: säker, osäker, mycket osäker). Totalt finns därmed nio experimentgrupper. Experimentgrupperna har dummykodats så att referensgruppen för terrordådsfaktorn är inte terrornyhet och referensgruppen för osäkerhetsnivåfaktorn är säker. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$.